

RELIGIOZNI ODGOJ I KATEHEZA U SADAŠNJIM PREVIRANJIMA (SINTEZA RADA XVIII. KLJŠ)

1. Prva tvrdnja od koje je počela XVIII. katehetska ljetna škola jest da duboke društvene promjene u Hrvatskoj, i šire, nužno mijenjaju društvenu svijest, suradnju među ljudima i uopće cjelokupni život. Očito je da sve to ima odraza i na religiozni odgoj i katehezu koji su pozvani da u tom procesu daju svoj očekivani doprinos.

U tom kontekstu religija i društveni život međusobno se isprepliću. Nema više odvojenih i nedodirljivih sfera, kao što je htjelo jednouljne dosadašnjeg sustava i ideologije (to znači vjera privatna stvar, nešto sakristijskog, i dr.). Na neki način rehabilitiraju se pojedine zajednice, institucije i pojedinci koji drugačije misle i imaju određeni program za cjeloviti razvoj čovjeka i društva. S tim u vezi raste svijest komunitarnog, zajedništva sa svima, odgovornosti za druge, za društvo. Jer demokracija nije samo politička stvarnost, ona je daleko šira, ima bitno humanu i vjersku dimenziju.

2. Postavlja se pitanje koliko su teologija i kateheza u svojoj teoriji i praksi pratile ta kretanja, i još prije koliko su ih poticale. Nema sumnje da je Crkva iskonska snaga u našem narodu i da je nekad uspješnije, nekad manje uspješno bila jedan od glavnih činilaca u društvenoj preobrazbi. No, ipak treba primijetiti da valja uznastojati na nekim novim teoretskim postavkama i ponašanjima kako bi Crkva, u svim svojim – i katehetskim – pothvatima bila više duhovni kvasac preobrazbe, konkretno sada u Hrvatskoj u kojoj je ta preobrazba već započela i na neki način ozakonjena izborima, a u drugim dijelovima, posebno u BiH, u toku.

3. Temeljno pitanje jest da li je zadatak Crkve samo odgoj čovjeka u duhovnom smislu, ili nešto više i šire? U svom temeljnom zadatku da „evangelizira čitavu javnost“ nužno je da se u Crkvi mijenjaju odnosi prema svemu onom što čini društvenu stvarnost. To znači da kateheza mora naglašavati važnost društvenog angažmana, i to stoga što je Crkva usmjerena prema Bogu i eshatonu, ali to se ostvaruje putem ovozemaljskog, svjetovnog, društvenog.

To pretpostavlja zadatak da se trajno oslobađamo „zaraze dihotomije“, to jest stvaranja raskoraka između kršćanskog i humanog, etičkog i katehetskog, što II. vat. sabor naziva najvećom dragom našega vremena. Zato treba reći da društveno zalaganje jest nezaobilaziv zadatak kršćana. Kateheza uči vjeroučenike da u isto vrijeme ljube ovu živu zemlju (zemaljske vrijednosti) i nebo (Boga). To uključuje i cjelovitu brigu za svoj narod, za svakog čovjeka, za pravdu, ljudsko dostojanstvo, jednom riječju rad na promjeni loših struktura koje koče rast u poštene osobnosti. Upravo kateheza mora ići prema tome da svojim djelovanjem potiče ljude na takav angažman koji će mijenjati socijalne i društvene strukture.

U tom smislu Škola je pokušala odgovoriti i na pitanja različitih sredina:

1. Hrvatske, gdje su se dogodili demokratski procesi putem izbora, gdje je sada važno odgajati ljude kako živjeti slobodu, kako sudjelovati u procesu duhovne preobrazbe društva, a ne samo čuvati stečeno.

2. Bosne i Hercegovine i drugih sredina, gdje još nisu bili izbori, kako pomoći, misli se na katehete i katehistice, ljudima u osvješćivanju za zdravi osjećaj „tko sam i što sam“, to jest za zdravi nacionalni osjećaj, za društveni angažman, oslobađanje od straha, odgoj za rizik.

3. Treba naglasiti da upravo odgoj za zdravi nacionalni osjećaj treba unositi u čitav vjeronaučni rad, i u posebnim jedinicama, njegujući jedinstvo triju stvarnosti: bogoljublje, čovjekoljublje i domoljublje. Etičke vrijednosti rodoljublja i domoljublja sastavnice su kršćanskog bitka.

4. Ako se radi na sudjelovanju u ostvarenju općeg dobra za čovjeka, onda politički angažman nije fakultativan. Traži se aktiviranje u kreiranju svoje sudbine i sudbine drugih naroda u cjelini. Valja reći da nova evangelizacija prolazi kroz „socijalno“, to jest da boreći se za ljudsku osobu, za njezinu slobodu i pravo da dođe do punije istine o sebi i svojoj budućnosti, to znači i evangelizirati.

5. Iz svega proizlazi važnost uočavanja tzv. „političke dimenzije kateheze“, koja je na ovoj Školi posebno došla do izražaja. Budući da će sutrašnji svijet biti sve obilježeniji politikom, to jest da će se u politici odlučivati o sudbini čovjeka, kršćanin se treba zanimati za politiku. Očito je zadatak da se prevlada shvaćanje da se religiozno poučavanje ne treba baviti „prljavom politikom“. Na tu zabludu upozoravaju sve brojniji stručnjaci katehetečari. Jer kršćanska ljubav danas ide putem strukture. A vjera se ne može zadovoljavati samo time da tumači i osvjetljuje stvarnost. Ona se mora odraziti kao operativna snaga za preobrazbu te stvarnosti.

6. U tom kontekstu valja reći da je uloga kateheze i „kritička“. Želi se reći da ne odgaja samo poslušne podanike, već otvorene ljude. Vjera traži da čovjek radi kao slobodno biće, odrastao, odgovoran. Nigdje ne može biti sveden na ulogu podanika. U tom smislu kateheza potiče „proročko ukazivanje“ na nepravde i zla u društvu i strukturama. Iz svoje eshatološke dimenzije vjera crpi snagu i pravo da transcendiraju, a to znači kritizira određena povijesna ostvarenja društvenog i političkog reda. A to uključuje odgoj kršćanina i za kritički pristup i prema onome što u samoj Crkvi nije dobro i adekvatno Evanđelju i naučavanju Crkve, u ovo vrijeme osobito u odnosu na II. vatikanski koncil. Ako je Bog za čovjeka, ako silazi čovjeku kao ljubljenoj, utjelovljuje se, uzima našu ljudskost u svim pozitivnim i negativnim vidovima, bit je Crkve da „bude za druge“. Kateheta prerasta u „stručnjaka u ljudskosti“, a ne da bude samo obični ponavljač formula, zarobljen nekim principima tradicije.

7. Sve to ukazuje na zaključak da politički pluralizam uvjetuje i drugačije prenošenje vjere. Iz razdoblja, često obilježenog obranom i uniformnim iznošenjem vjerskog poklada, valja prelaziti u uočavanje i iznošenje unutaršnjeg sadržaja i ljepote vjerovanja. Temeljni je zadatak: kako izlagati vrijednost vjere, unutrašnje bogatstvo, izraženo u različitim iskustvima vjere u Boga Isusa Krista, to jest kako u pluralnom društvu evangelizirati pluralno? Stara apologetika mora prerasti u novu koja će pokazati kako je „razumno vjerovati“, ali pokazujući vrednote koje čovjeka mogu ispuniti, odgovoriti mu na njegova temeljna pitanja.

8. Gore rečeno pretpostavlja i promjenu mentaliteta vjere u našim kršćanskim zajednicama i u svih kršćana koji se takvima drže, ali u biti (i pojavnosti) to nisu, jer su ravnodušni ili žive distancirano kršćanstvo. Zadatak kateheze jest da

a) osobno zažive vjeru

b) da naše zajednice budu spremnije prihvatiti brojne tražitelje (katekumene).

Izgleda da je to najteži zadatak u procesu ponovne evangelizacije i inicijacije naših kršćanskih zajednica jer se suočava s „dogotovljenošću u vjeri“, koja je pretežno skup istina i običaja, a ne životni stav koji proizvodi radost. U tom smislu Crkvi se u novonastalim prilikama stavlja u zadatak: kako reinicirati one redovite vjernike, osobito tražitelje sakramenata „na brzu ruku“? Kako prijeći rubikon od vjerskog minimuma do odgovornog kršćanstva? Neće li trebati vrijeme od potražnje sakramenta pretvoriti u vrijeme sustavne evangelizacije?

A to znači da se ukazuje potreba tzv. **k a t e k u m e n s k e** dimenzije cjelokupne pastve, te posebno uvođenja pravog katekumenata, kod nas još nezaživljenog. Ipak valja nam se oslobađati nevjere u neke mogućnosti. Jer postoji već niz inicijativa i ostvarenja što je pokazao i grupni rad, gdje su ponuđeni neki praktični modeli. Pritom se ukazuje na svrsishodnost modela zajedničke pripreme, što daleko više i bolje angažira prisutne i pomalo uvodi u svijest zajedništva i kršćansku zajednicu.

9. U novim društvenim datostima Crkva se osjeća pozvanijom da pomogne kako bi se svugdje gdje se događa formiranje čovjeka, osobito djece i mladih, to događalo kvalitetnije i cjelovitije. U tom kontekstu postavlja se i opravdano pitanje vjerskog odgoja u okviru školskog odgoja i obrazovanja.

Nakon predugog perioda ne samo odvojenosti vjerskog odgoja od općeg odgoja i obrazovanja već i eliminiranja i napada, evo vremena za plodniju suradnju i suživot. Crkva ima prilike da svoje bogatstvo pogleda na sreću i spas čovjeka ponudi širem krugu ljudi, da iziđe „iz sakristije“, a to znači da mnogi imaju priliku da je čuju i susretnu.

Kada Crkva očekuje da bude prisutna u školi i u sredstvima priopćavanja u javnosti, onda ne misli da joj se to pruža kao neka milost ili privilegij, nego na temelju pravde, uvjereni da ima kapital vrijednosti koje su nezaobilazive u formaciji integralne ličnosti. Rasprave, koje su u tijeku u našoj crkvenoj i društvenoj stvarnosti, ukazuju na svu složenost tog zadatka nakon više desetljeća jednodimenzionalnosti s jedne strane te pozitivnog snalaženja Crkve u svojim okvirima, pri župnim zajednicama.

Upravo zbog bojazni da ne dođe u pitanje pozitivno iskustvo župnog vjeronauka, jer za vjerski odgoj pravo je mjesto župna – kršćanska zajednica, te zbog „poškoljenja vjeronauka“, vjeronauk kao školski predmet, i dijelom negativnih iskustava u zapadnim zemljama, neki su mišljenja da nema smisla govor o uvođenju vjeronauka u školske klupe, te da je dovoljno da se religiozna kultura ugrađuje u društveno-humanističke predmete, kao njihov posebni vid. Prigovor ima svoju težinu. S druge strane, valja reći da uvođenjem vjeronauka u škole

1. ne bi smjelo nikako doći u pitanje (istina modificirano) uvođenje u vjeru pri župnim zajednicama, osobito priprema na slavlje sakramenata

2. izišlo bi se u susret onim sredinama gdje nema dovoljno sustavnog i redovnog održavanja vjeronauka, pa djeca ostaju bez vjerskog odgoja

3. vjeronauk dobiva javni karakter, to jest vjerske vrednote imaju veću mogućnost utjecaja na „javnost“, a tu je i moguće veće uključivanje učenika

4. treba učiniti sve da se otklone moguća negativna iskustva koja postoje u nekim zapadnim zemljama.

Razumije se da prva odgovornost leži na našem episkopatu koji će bdjeti i nastojati da Crkva ima pristup u društvene strukture i mjesto koje joj pripada, kao u svim slobodnim europskim zemljama i zemljama ostalog svijeta. Pojedine strukture i institucije željele su samo pomoći u toj raspravi, kao što je „Promemorija o religioznoj kulturi u školi i druš-

tvenim medijima", što je Ministarstvu za prosvjetu i kulturu te Biskupskoj konferenciji, uputila Komisija za katehetski plan i program KV BKJ te Katehetski institut Bogoslovnog fakulteta u Zagrebu. Na toj liniji su i pisani doprinosi u našem vjerskom tisku, na radiju i sl.

Informirani smo da je na društvenoj razini, konkretno u Ministarstvu za prosvjetu i kulturu, u tijeku stvaranje zakona za prisutnost vjeronauka u školama kao fakultativnog i izvannastavnog predmeta. Zato se pojavljuju opravdane reakcije i različita mišljenja, počevši od onih: *što se dobiva time da Crkva ima mogućnost održavanja vjeronauka u školskim prostorijama* ako vjeronauk ne uđe u sustav škole sa svim pravima i obvezama, psihološkim i didaktičkim zakonitostima. To znači, ako vjeronauk ne bude kao izborno-alternativan predmet. Konkretno da ga roditelji ili srednjoškolci mogu izabrati, a ostali koji to ne žele da imaju mogućnost i obvezu alternativnog predmeta etičko-humanističke naravi, to jest da ni drugi ne budu lišeni poznavanja određenih vrijednosti među koje spadaju i religijske datosti. Pojedine grupe izradile su i određene smjernice koje idu više u prilog vjeronauku kao izborno-alternativnog predmeta u sklopu školskog programa.

Drugi misle da je pametno prihvatiti mogućnost da se u prostorijama osnovnih i srednjih škola, tamo gdje je to potrebno i ostvarivo, održava dio župnog vjeronauka ili bar koji susret vjersko odgojnog sadržaja. Tim bi se već sada započelo s eksperimentalnom i prijelaznom fazom u izradbi koncepcije i programa budućeg „školskog vjeronauka“ (školske vjerske kulture) u punom smislu riječi.

Svi se pak slažu u činjenici da je potrebno doći do takve zakonske formulacije u kojoj bi bilo jasno *da bi vjeronauk trebao ući u javni školski prostor kao nešto sastavno u okviru cjelovitog obrazovanja*. A nastavnik koji bi vodio taj predmet trebao bi biti punopravni član nastavničke zajednice jer tada može na odgovarajući način svojim prisustvom i glasom utjecati na duhovnu preobrazbu školskog odgoja i obrazovanja i tako – kako se uostalom od njega i očekuje – stvarati drugačiju klimu. S tim u vezi normalno je da bude i honoriran kao i ostali nastavnici.

Još jednom treba naglasiti: ako društvena vlast zakonski rekne da „vjeronauk može u škole“, onda mora biti jasno o kojem se modelu ulaska u škole radi. Naša je Crkva odgovorna da se ostvare takvi uvjeti, mislim zakonski, da vjeronauk bude tretiran barem kao svaki drugi predmet, dakako izboran, ali s naglaskom na njegovoj važnosti i cjelovitoj priznatosti.

U razmišljanju o tzv. „školskom vjeronauku“ paralelno treba misliti o mjestu i važnosti župne kateheze kao povlaštenog načina uvođenja u vjeru i život kršćanske zajednice.

Očito je da će se ta kateheza morati korjenito preoblikovati u nekim svojim ciljevima i sadržajima, pa i u nekim metodičko-medijskim pristupima. Ali smo uvjerenja da nikada neće doći u pitanje njezina svrsishodnost, imajući pred očima velika pozitivna iskustva do sada, a također i iskustva onih zemalja koje imaju vjeronauk u školama i župnu katehezu pri konkretnim župnim kršćanskim zajednicama.

Isto tako nema sumnje da je velika odgovornost Crkve, počevši od našeg episkopata kao najodgovornijeg i meritornog, da priprema odgovarajući kadar za vjerski odgoj u školi, kojemu će moći dati „kanonsku misiju“ za takav zadatak.

Škola je posvetila veliku pažnju osposobljavanju kateheta (vjeroučitelja) te ostalih, osobito laika za ulazak u školu. Budući da postojeće osoblje nije dostatno, potrebno je da bogoslovna učilišta, osobito naš Katehetski institut, omoguće osposobljavanje prikladnih nastavnika, laika, to jest osoba s pedagoškom i humanističkom spremom, te teološkom izobrazbom.

Posebno se uočilo i doživjelo koliko je potrebno da oni razvijaju mnogostrukost komunikacijskih sposobnosti, pa se u tom pravcu raspravljalo upravo o ljudskim kvalitetama katehete. A to pretpostavlja da ima sređen svoj osjećajni svijet, da o njemu mora voditi računa, jer bez toga nema cjelovite osobnosti i pravog pristupa drugima, osobito djeci i mladima. Osim vjerničkih moralnih i psiholoških kvaliteta (znači poznavanja metodoloških pedagoških zakonitosti) potrebno je u novim prilikama usvajati što više demokratski stil, nasuprot autoritarizmu.

Sve ovo pretpostavlja trajno osposobljavanje kateheta i katehistica za nove prilike djelovanja, kako u okviru župnih zajednica tako i u društvenim strukturama, posebno u školi.

10. Sva navedena pitanja posvijestila su još više našu odgovornost u katehetskom radu, tim više što nam se otvaraju i veće mogućnosti. Među te mogućnosti, koje nas čine još odgovornijima, jest i prisutnost Crkve u masmedijima.

Ako su masmediji najmoćnije sredstvo za oblikovanje društva i čovjeka, te utječu na stvaranje stavova i mentaliteta u svakom pogledu, onda valja osposobljavati ljude za taj angažman. Kršćanin mora shvatiti da je došlo vrijeme da nađe svoje mjesto u društvu kako bi bio sudionik i akter, a ne da uvijek određuje netko drugi, to znači da „osvaja prostore“, da bude komunikator. A to pretpostavlja i bolju organiziranost naše Crkve, veće jedinstvo osobito u važnim potezima s obzirom na drugačiju prisutnost Crkve u društvenim kretanjima, zbivanjima, svugdje gdje se kreira sadašnjost i budućnost našega naroda.

Izraženo je uvjerenje da će najodgovorniji u našoj Crkvi, i svi oni koji na bilo koji način budu zaduženi u nekim važnim pothvatima (u stvaranju odluka općeg značenja) voditi računa o razmišljanju i prijedlozima 300 kateheta i katehistica okupljenih na XVIII katehetskoj ljetnoj školi u Đakovu.